

Невеселе місто Конотоп: про феномен "Конотопської відьми" у театрі Франка

[Суспільне Культура](#)

6 листопада 2023, 10:35

Відьми на призьбі. Вистава "Конотопська відьма" у театрі Франка. Фото Софії Коваленко

Цьогоріч у [Національному академічному драматичному театрі імені Івана Франка](#) режисер Іван Уривський поставив "Конотопську відьму" за однойменною повістю Григорія Квітки-Основ'яненка.

Складно визначити чіткі критерії, чому "Конотопська відьма" у театрі Франка отримала таку популярність. Деякі відео глядачів у TikTok збирають понад 800–900 тисяч переглядів. Під гештегом #конотопськавідьма у цій же соцмережі близько 20,4 мільйонів переглядів. У коментарях люди жаліються, що придбати квитки неможливо. Адже їх щоразу розкуповують у першу ж годину (й то за декілька місяців!). Відеоуривки вистави майже одразу заповнили соцмережі, зокрема TikTok. Глядачів причарували містичною атмосферою чорно-білого дійства, де людське тіло у світлі й тінях сплітається в єдине ціле зі звуками.

У чому феномен "Конотопської відьми" для зумерів – читайте у матеріалі Софії Коваленко для [Суспільне Культура](#).

Смутно й невесело в Конотопі

Оригінальна сатирично-реалістична повість розповідає про "смутне й невеселе" життя містечка Конотопу. Пан сотник Микита Забрьоха сватається до хорунжівни Олени, але отримує гарбуза, бо панночка закохана в судденка Дем'яна Халявського. Конотопський писар Прокіп Пістряк намовив Забрьоху топити відьом, бо ті "нечестиві баби" дощі покрали, "затворивши хляби небесні". За фантастичність і містику в повісті відповідає відьма Явдоха Зубиха, яка наводить ману на героїв і одружує Олену з Дем'яном, Забрьоху — з "гнусообразною" Солохою, а Пістряка — з наймичкою Пазькою.

Відьомство зі стажем

На сцені театру Франка у 1980-х уже успішно йшла "Конотопська відьма". Автором інсценізації гопак-опери виступив Богдан Жолдак, режисером — Ігор Афанасьєф, а композитором — Ігор Поклад. Художнім керівником на той момент був Сергій Данченко, за чий підтримки відьма вперше й заворожила зі сцени театру.

Діячка мистецтв і докторка мистецтвознавства Надія Шалуташвілі в огляді "Франківці у Тбілісі" для журналу "Український театр" у 1986 році пише: *"У спектаклі щедро використані прийоми національної народної комедії. Задьористість, каскад імпровізаційних знахідок, яскрава театральна видовищність у цій синтетичній виставі, умовні правила якої охоче прийняв глядач, а також високий професіоналізм акторів у вокалі та хореографії — забезпечили успіх роботі франківців"*.

Нині режисер Іван Уривський створив власну версію історії, дещо відмінну й від твору Квітки-Основ'яненка, і від гопак-опери Жолдака.

Іван Уривський розповідає: *"«Конотопська відьма» потрапила в людей, у суспільство. Достатньо серйозна тема подана легко, мінімалістично, з музичними елементами. Якщо є такий ажіотаж, значить вистава потрібна"*.

За словами Сусанни Карпенко, композиторки й головної хормейстерки театру, схема використання музики у виставі лейтмотивна: *"Є основні теми, з яких створюються варіації. Наприклад, «Зозулька» — це моя авторська колядка, створена на основі традиційних наспівів. Варіацій на «Зозульку» є декілька: коли на початку відьми перераховують імена, власне колядка у*

виконанні Олени-хорунжівни й оркестрові варіації під час зустрічі Дем'яна з відьмою та фінальної сцени бурі. Молитва у виконанні відьом — також варіація «Зозульки», але в зовсім іншій версії: вона зроблена як народна псалма. Ми також використали автентичні українські пісні, як-от дві весільні у виконанні відьом і колискова Явдохи Зубихи для Олени й Дем'яна. Остання записана в селі Старі Коні на Рівненщині й починається словами «а-а-люлі, чужим діткам дулі-дулі». Обидві акторки виконують пісню дійсно традиційно, ніби в бабусі в селі».

Дем'ян Халєвський у виконанні В'ячеслава Хостікоєва. Фото Театру Франка
Акторський склад сучасної вистави

Сьогодні в "Конотопській відьмі" сотника Забрюху грають Олександр Ярема й Назар Задніпровський, писаря Пістряка — Андрій Самінін і Михайло Кукук, відьму Явдоху Зубиху — Олена Хохлаткіна й Христина Федорак, хорунжівну Олену — Оксана Жданова й Марія Рудинська, судденка Дем'яна Халєвського — Михайло Матюхін і В'ячеслав Хостікоєв. Чирячку, Рябоклячку й Псючиху виконують Катерина Артеменко й Оксана Сидоренко, Анна Руденко й Мальвіна Хачатрян, Марина Веремійчук й Анастасія Рула.

Чорно-білі сенси людського вибору

Декорації постанови виконані в чорно-білій палітрі мінімалізму. Музичні, вокальні, світлові й візуальні ефекти в потрібний момент звертають увагу

глядачів на гріховність дій героїв, їхні почуття, емоції, задуми, а також підкреслюють витончений гумор інсценізації.

Провідною темою вистави режисер називає протистояння світла й темряви: *"Хрест і казанок — це дві сили. Боротьба добра й зла була тоді, до того й зараз продовжується, про що й ідеться у фіналі, коли Зубиха виходить зі свого образу й каже: «Зачим кинулися до відьми? Зачим через чаклування й ворожіння, покинувши закон святий, собі побралися?»"*

Конотопська відьма Явдоха дивиться на інших персонажів згори, ніби їй відомо все наперед і набагато більше. Вона грається тими ж Оленою, Дем'яном чи Забр'юхою наче маріонетками в ляльковому театрі. За словами Олени Хохлаткіної, Зубихою керує бажання помсти й розваги.

Безликі Еринії, замазані в стіну

Вистава розпочинається співом трьох відьом. Безликі архетипні жінки, замазані в стіну наповнюють виставу звуковими й емоційними акцентами. Еринії або ж, як [зазначила](#) журналістка Людмила Семенюк, *"три білі статуї (три Мойри, три безжалісні богині, що визначають все людське життя, — як написала колись Ліна Костенко) застигли на призьбі під білими стінами сільської хати, заблукавши на грішній українській землі, і ніби зійшли із барельєфів античних храмів та римських палацо, або з малюнків Альбрехта Дюрера..."*.

Художниця-постановниця й художниця з костюмів Тетяна Овсійчук пояснює, що на початку вистави відьми — це частина сценографії, у якій діють персонажі, тому вони побілені разом зі стіною хати-мазанки.

"Це схоже на античні фризи, якими ми їх бачимо сьогодні. Я шукала ефект архітектури з барельєфами. Усі інші персонажі п'єси, на відміну від відьом, існують у просторі, тож графічно відділені від стіни й працюють як силуети на білому тлі. У фіналі відьми стають активними персонажами. Вони, як і решта, з'являються в чорному, що контрастує з тлом, і згодом виходять за межі сцени в глядацьку залу", — розповідає художниця.

"А я люблю Дем'яна!"

За п'єсою Олена й Дем'ян — гарячі, запальні й пристрасні. Оксана Жданова з Оленою Хохлаткіною міркують, чи справжнє кохання в героїв.

— Мені здається, це не кохання точно. Щире кохання так не руйнується. Мамо, як ти думаєш, справжнє кохання можливо зруйнувати?

— Ну звісно! Скільки прикладів... — запевняє Хохлаткіна.

— У них справжнє кохання чи закоханість?

— А яка різниця?

— Я вірю, що справжнє кохання неможливо зруйнувати, — Оксана Жданова з усмішкою.

— Вони просто пішли не тим шляхом. Не хотіли чекати, хотіли тут і зараз отримати все, а стосунки — це праця. Вони не витримали іспит розлукою. Ось і все! Звернулися до відьми, щоб вона влаштувала "швидке кохання".

— Експресваріант...

Олена з Дем'яном у виконанні Оксани Жданової і Михайла Матюхіна. Фото Театру Франка

Коли Олена з Дем'яном кружляють у [танці](#), глядачі спостерігають не лише першу шлюбну ніч молодят, а ще й повноцінну історію подружнього життя. Герої від ніжності, трепету й любови проходять шлях до жорстокости й нерівности. Здається, Дем'ян починає сприймати Олену за свою власність, а вона губиться в почуттях...

"На жаль, таке стається. — коментує Уривський. — У них двозначні стосунки, не кохання-кохання. Воно було, але коли дійшло до шлюбу й треба з'їжджатися, усе виявилось трохи інакше, аніж вони уявляли".

Михайло Матюхін називає танець Олени й Дем'яна несправжнім: *"Він і не про кохання, і не про закоханість — він про чари відьми. Віддаючи серце й віру в справжнє кохання, потрібно бути готовим до жахливого фіналу. Той танець — це передбачення слів відьми наприкінці вистави"*.

Схожими думками ділиться Марія Рудинська: *"Танець передає неможливість бути разом. Коли тебе трясє від людини, від усвідомлення, що все вже втрачено й кохання немає — є тільки результат звернення до відьми. І це ніби те, чого вони прагнули, але тіло цього не сприймає. Так би мовити, остання спроба зблизитися, але відбувається відторгнення кохання, за яке вони боролися"*.

Зубиха у виконанні Олени Хохлаткіної. Фото Театру Франка

Чим жінки образили писаря?

У повісті Квітки-Основ'яненка Забрьоха Пістряку каже: *"Лічи сам і роби як знаєш, ти на те писар; а я усе опісля підпишу, бо я на те сотник, щоб не лічити, а тільки підписувати"*. Пан сотник — інфантильна й безвідповідальна людина, яка випадково опинилася при владі в часи неминучої війни. Немічність Забрьохи викликає сміх і водночас лякає, адже "під боком" у нього Пістряк, який намовляє топити жінок, щоб виявити відьму.

Михайло Кукуук упевнений, вчинки Пістряка говорять про мстивість і образу, зокрема щодо сім'ї Микити Уласовича й жінок: *"Квітка-Основ'яненко не деталізує, чим жінки образили писаря, а от у випадку із Забрьюхою Пістряка не влаштовує спадковість сотенства. Жінок писар ладен вбивати, а Забрьюху не просто змістити, а «дурнем начинити». Якби Пістряк прийшов до влади, то комедія перетворилася б на трагедію. Класик вклав саме трагічний сенс у твір".*

Танець Забрьюхи й Пістряка — це історія людей, які вважають себе кращими за інших, вдають, ніби все в нормі. Хореографка Ольга Семьошкіна пояснює: *"Їх тригерить від спілкування й партнерства, що дозволяє маніпулювати одне одним. У момент рукостискання, коли Забрьюха каже: «Вітаю вас, Ригоровичу, десниця сотника конотопського», починається гра «поруч мені все вдасться». У танцювальній формі тригер використовують для збільшення уваги на традиції з погляду сьогодення".*

Фото театру Франка

Відчуття неминучої війни

Пам'ятаєте, як на самісінькому початку повномасштабної війни Росії в Україні українська пані сказала російському солдату: "Це Конотоп! Тут кожна друга жінка відьма!"; Так-от і у творі Квітки-Основ'яненка, і у виставі Уривського теж є війна... точніше відчуття її неминучості.

"Складається враження насування чогось масштабного, — ділиться актор В'ячеслав Хостікоєв. — Сюжет і персонажі швидко рухаються до знаменної невідвортної події, що відчувають актори й глядачі. Схоже переживали українці напередодні повномасштабного вторгнення".

Михайло Кукунок розмірковує: *"Вибухи за вікнами, смерті й горе навколо нас — результат діяльності якраз тих «пістряків»; наслідки дій маленької, нікчемної людини, яка дорвалася до влади..."*

От вам і конотопська відьма!